ZWIEG MALTI FL-ANTIK

Kav.Rafel Bonnici Cali'

Il-ligijiet taz-zwieg saru sa mill-holqien tad-dinja, ghax iz-zwieg kien bzonn naturali biex il-bnedmin jghixu fil-paci bejniethom. Il-Bibbja ghandha l-isbah storja tal-bniedem, u fuq kollox insibu kliem Alla lil-ewwel bnedmin "Ikbru u oktru". Kristu ghallimna li z-zwieg huwa sagrament, rabta bejn ragel u mara li ma tinhall qatt hlief bil-mewt.

Kull gens ghandu d-drawwiet tieghu fit-tigijiet, li ghal-kemm jistghu jixtiebhu, ikun fihom ukoll xi drawwiet specjali. Ahna l-Maltin ghandna d-drawwiet taghna ukoll, u sejrin naraw xi haga dwarhom, ghax billi z-zmien ibiddel kollox, id-drawwiet taz-zwiegijiet ta' missirijietna gralhom l-istess.

Il-bini tad-djar Ghalkemm l-ewwel Maltin ghammru fl-eghrien, ma damux wisq biex sabu kif jibnu d-djar, imqar xi gabuba, u baqghu jibnu hekk sakemm irnexxielhom jaghmlu ta' kull ghamla u kobor. Il-benneja taghna, fil-medjoevo kienu waslu biex tawna djar bil-htigijiet kollha ghall-gharajjes, fost kollox bil-harriega tax-xebba li tilhaq biex tizzewweg. Il-harriega hija staffa fi hdan it-tieqa jew staffa zghira ma' genb it-tieqa, fil-faccata tad-dar, fis-sular ta' fuq. Tkun maghmula bhal gebla hierga mill-hajt, xi drabi mahduma f'ghamla ta' mensola, ghalhekk issemmiet harriega. Dien isservi biex fuqha titqieghed qasrija, b'xitla tal-qronfol jew warda ohra bhala sinjal, li f'dik id-dar hemm xebba ghaz-zwieg, biex b'hekk iz-zaghzugh jithajjar ghaliha. Ix-xebba ghalhekk, kienet tiehu hsieb li ssaqqi din il-qasrija, u jkollha skuza li tixref mit-tieqa kemm trid u forsi tigbed l-ghajnejn ta' xi zaghzugh li jghaddi minn quddiem id-dar. Zaghzugh bhal dan kien ikollu xi warda jew werqa fuq widintu bhala

sinjal li qieghed ifittex is-siehba. Jekk iz-zaghzugh ihares lejn ix-xebba u jitbissmilha, hija aktarx titbissimlu wkoll biex turih li ghandha gibda lejh, u titfaghlu werqa jew fjura mill-qasrija. Dan kien aktarx jigborha mill-art bhala sinjal li ser jerga' jghaddi mit-triq, u li x-xebba ghogbitu. Wara dan, huwa aktarx jara kif jaghmel ihajjarha tohrog mid-dar ghall-quddiesa jew biex tixtri xi haga mill-qrib, biex ikunhemm skuza halli jkellimha. Waqt dan kollu, ommha aktarx kienet tkun komp lici maghha fl-innamrar bil-mohbi.

Il-huttaba Jekk iz-zaghzugh ikun misthi, kien ikollu jinqeda b'huttaba, xi mara xiha maghrufa ghal -dan ix-xoghol li tirranga kollox malajr bejn iz-zewg familji. Hija kienu tkun taf x'ghandha taghmel, tfahharhom aktar milli haqqhom, sakemm "tressaq il-bocca hdejn il-likk", u taqla' xi sold minn fuq dahrhom. Hija tibqa ssus fuqhom sakemm issir ir-rabta u t-tieg halli tkun tista' taqla xi hag'ohra. Il-huttaba tajba taf tlaqqa' u taf x' jixraq, taf x'jghid Salamun"kull par ghall-pary", u ghalhekk iz-zwieg bil-huttaba kien jirnexxi.

Il-genituri kollox Naturalment, il-kelma tal-genituri tax-xebba hija l-aktar li torbot jew tholl, ghax dari ix-xebba ftit kellha sehem fil-ghazla tas-sieheb, izda kellha l-ghaqal li tisma u tobdi l-missierha u l-ommha, li jridulha l-akbar gid, u generalment dejjem imxiet kif mexxewha huma. Dan kien jaqblilha ghal-hafna ragunijiet, fosthom ghad-dota li trid tiehu mill-genituri, u ghall-paci taghha stess fil-familja, u tas-siehb; m'hawnx isbah milli jsir tieg bil-kuntentizza taz-zewg familji. Fost il-proverbji li kellna dari, hemm "Il-baqra tajba tinbiegh f'pajjizha", ghalhekk qabel kull gherusija li kienet issir, erhiblhom jistaqsu u jergghu jistaqsu dwar il-familja l-ohra li ma jkunux jafu sewwa; dari kienu jfittxu kollox; il-fama, il-kundizzjoni socjali, il-gid u il-mard tal-familja, ghax kienu jemmnu li kollox jintiret, tajjeb jew hazin.

Ir-rabta Iz-zewg zagħagh ma tantx kienu jistgħu ikellmu l-xulxin fiz-zmien qasir tan-namur bil-moħbi, izda l-huttaba kienet twitti t-triq, biex il-genituri tax-xebba jistiednu lin-namrat u l-familja tiegħu fid-darm halli ssir ir-rabta (illum nghidulha l-"engagement") dejjem bi ftehim li jkun hemm għerusija qasira kemm jista' jkun; għalhekk ir-rabta kienet issir meta id-data tal-għerusija kienet tkun ga miftehma. Ix-xebbiet ta' dari kienu aktarx ikunu jafu jahdmu hwejjighom huma stess, u erhilhom ihitu l-lozor u l-bjankerija taghhom imzejnin bil-bizzilel u xi drabi bir-rakkmu mahdum minnhom stess. Il-hwejjeg ta' fuq biss kienu aktarx jithallew biex thithom xi hajjata magħrufa. Dakinhar tar-rabta, l-gharusa tigi mwissija minn ommha kif ghandha ggib ruhha ma' l-gharus, fost affarijiet ohra biex tekllmu bil-hlewwa, ghalhekk kienet tidilkilha xuftejha bil-ghasel. (dan kien iservi wkollbiex hi ma tissugrax tbus lill-gharus, ghax dan l-ghasel jikxef kollox, billi jdellek wicc-l-gharus; illum hawn il-lipstick!) L-gharus u l-gharusa kienu jxiddu l-ahjar ilbies ghal din il-laqgha fid-dar ta' l-gharusa. Xi drabi, fil-laqgha kien ikunhemm ukoll il-kappillan u xi hbieb, u wara l-gharajjes jaghtu rigal lil xulxin ikun hemm xi ftit helu u xorb. L-gharus kien jaghtiha zewg hutiet friski, u f'halq wahda minnhom kien ipoggi curkett tad-dehb, waqt li l-gharusa kienet taghtih maktur irrakkmat. Meta hut frisk ma kienx jinsab, kien ikun bizzejjed li jsibu figolli ghamla ta' huta, ghax kien mahsub li l-hut igib ir-risq, haga li aktarx tnissel mill-grajja ta' Tobija, li ibnu sab is-siehba wara' li l-anglu Rafel qallu biex jaqbad huta mix-xmara ; storja kurjuza ta' kif l-anglu laqqgha din l-gherusija; kurjuza wkoll kif Tobija fieq minn marda f'ghajnejh bid-dlik tal-fwied tal-huta. Minn dawn il-grajjiet, aktarx li tnissel it-twemmin fir-risq li jgibu l-hut, u ghalhekk l-anglu Rafel intaghzel bhala protettur tal-gharajjes. Dan l-Anglu Rafel kien tassew huttab tajjeb!

<u>It-tieg</u> Lejliet it-tieg kienet issir il-kitba taz-zwieg min-nutar f'dar l-gharusa, fejn jinkiteb kollx dwar id-dota li l-missier u l-omm ser jaghtu lil-binthom, bhal bini, ilbies, art, flus, ghamara, bhejjem, ecc.. u l-gharus ukoll jghid x'ser igib mieghu biex ikunu jafu sew, jekk kienx ikunhemm bizzejjed biex dawn l-gharajjes godda jkollhom biex jghixu. L-gharus ukoll kien iwieghed xi gid dotarju lill-gharusa, waqt li kien irid joqghad ghax-xewqat ta' l-gharusa li generalment kienu jkunu li jehodha ghal xi festi li thobb, bhal l-Imnarja, San Girgor, San Gwann. Dawn kienu wkoll jinkitbu fil-kitba taz-zwieg, biex jorbtu lill-gharus aktar milli l-gharusa. Il-genituri tal-gharusa u ta' l-gharus, issa kellhom id-dmir li jmorru jistiednu lill-haddara ghat-tieg. (illum jintbaghtu biljetti stampati,inviti, bil-posta)

Nhar it-tieg li aktarx kien isir nhar ta' Hadd jew festa ohra, filghodu, dejjem fil-parrocca ta' l-gharusa. Kienu jingabru l-haddara kollha f'dar l-gharusa, kollha b'l-ahjar ilbies, u kienu jiehdu maghhom x'ser jieklu fuq il-mejda ta' nofsinhar, aktarx xi tigiega ga msajra fi platt. Ghall-hobz, inbid, helu u affarijiet ohra, kienu jahsbu l-genituri ta' l-gharusa.

Fil-hin miftiehem, il-haddara jiehdu sehem fil-processjoni ta' l-gharusa li kienet tibda b'zewg daqqaqa u ragel iehor jghanni tifhir lill-gharajjes, bhal kemm hi helwa l-gharusa, kemm hi liebsa sabih, kemm gejja minn familja tajba, u tifhir iehor ukoll lill-gharus, li kien jitqabbel dak il-hin stess. Irgiel ohrajn kienu jimxu wara l-ghannej u d-daqqaqa, wiehed b'qarcilla jew kannestru fuq rasu, bi ftira jew 'cake', u qaghqa mdendla minn zigarella minn fuq spaltu; iehor, ukoll bil-qaghqa u z-zigarella kien ikollu kannestru bik-lewz u helu, u figura tal-madonna jew qaddis iehor, u l-helu kien jitqassam fit-triq lura mill-knisja; sadattant kien jitghatta b'maktur kontra d-dubbien. It-tielet ragel kienizomm bacir bl-incens biex ifewwah it-triq.

Il-qofol tal-processjoni kien ikun fejn jaslu l-gharajjes mexjin hdejn xulxin, u fi zmien wisq antik kienu jimxu taht baldakkin ahmar b'erbgha lasti mizmumin minn irgiel l-aktar hbieb tal-familja. Il-baldakkin kien aktarx dahal mill-uzanza tal-kbarat gharab, izda, inqata' meta beda jintuza fil-processjonijiet tal-knisja bosta snin ilu. L-gharajjes imdawrin minn nieshom kienu jidhlu fil-knisja mill-bieb tan-nofs bid-daqq tal-qniepen u l-orgni, u Alla hares ma jkunx hemm min idoqq l-orgni, ghax dan kien ifisser risq hazin. L-gharajjes kienu jmorru quddiem l-altar taht il-lampier fejnitejjighom il-qassis. Billi dari l-mistoqsijiet mill-qassis kienu jsiru bil-latin, l-gharajjes kienu jwiegbu la taljana "sinjor si"(iva,sinjur). Wara l-quddiesa kien jinghata rigal lill-qassis, kannestru b'xi ikel u fliexken b'imbid mill-ahjar. Wara din ic-cerimonja kienet tibda il-processjoni lura lejn id-dar. Hawn l-gharusa kienet tkun wiccha mikxuf, filwaqt lejn il-knisja kienet wiccha mghotti b'velu rqiq, uzanza ohra origini gharbija. Malli din il-processjoni kienet tasal id-dar, xi hadd minn fuq il-bejt jew tieqa kien iwaddab xi ftit qamh ghal fuq l-gharajjes b' sinjal ta' risq, u xi drabi kienu jiffaw ukoll xi bcejjec flus zghar, u t-tfal jitqabdu fuq xulxin biex jehduhom.

Il-mejda Il-haddara kienu joqghodu mal-megda ma' l-gharus, waqt li l-gharusa tidhol tiekol wahedha f'kamritha. Meta jiekol kulhadd, kienet tohrog meta jaslu ghall-inbid. Hawn l-gharus kien iferra' tazza nbid, jixrob nofsha, u l-kumplament tkomplih l-gharusa. Jekk hi titlob lill-gharus biex tizfen, dan kien ikollu jizfen ukoll, halli ma jkunx jaf kif, fost id-daqq ta' strumenti apposta. Il-haddara kienu jkomplu maghhom u jizfnu wkoll biex jallegraw l-okkazjoni. Generalment fl-irhula mhux zfin kien isir, izda jghannu waqt li l-gharusa kienet toqghod bilqeghda tilqa r-rigali f'hogorha. Dawn kienu aktarx xi haga tad-deheb jew flus. Wara dan kienet tintemm il-festa tat-tieg, u kulhadd imur lejn daru, ukoll l-gharus, imur ghand ommu, u l-gharusa tibqa'

ghand ommha sakemm issir il-harga, wara ftit taz-zmien iehor.

Il-harga Tmintijiem wara' t-tieg, l-gharus kien imur biex jiehu lil-martu ghad-dar tieghu, li tkun ga lesta u mzejna bl-ghamara u kulma jinhtieg. Dak inhar l-gharusa izzanzan libsa ohra tissejjah tal-harga, ghax tkun harget minn dar ommha. Dawn l-gharajjes friski, jum il-harga, jmorru jieklu ghand il-genituri ta' l-gharus fejn jiltaqghu iz-zewg familji, u wara dan l-gharajjes imorru f'darhom il-gdida. Fid-dar il-gdida, l-gharusa toqghod attenta li tidhol hi l-ewwel wahda, minhabba li kienu jahsbu li jekk jidhol l-ewwel ir-ragel, il-mara tkun is-seftura, mhux is-sid. Twemmin iehor kien, li ghar-risq tajjeb, l-ewwel ikla fid-dar il-gdida ghandha tkun bil-hut. Dan kien jghodd tghodd l-aktar ghas-sinjuri, ghax il-fqar kienu jaghmlu tieg hafif minghajr lussu, aktarx filghaxija, minghajr quddiesa, u biss bic-cerimonja "tal-kunsens", billi jghidu is-"sinjor si" lill-qassis li jbierek it-tieg fl-isem t'Alla.

Il-karita' Imma Alla hanin u dejjem jipprovdi! Ghalhekk xi ghonja hallew fondi biex jinghataw bhala dota lix-xebbiet fqar li jridu jizzewgu; dawn il-legati tad-dota gew imhollijin lill-Knisja biex tamministrhom hi, skond l-ordnijiet tal-fundaturi stess. Fost dawn insibu, li fost il-kbarat ta' l-Imdina, fl-1565 kienu hargu l-flus biex waqqfu l-"cumolo della carita'" ghad-dota tal-fqar, bhala weghda biex Malta tohrog rebbieha mill-assedju l-kbir ta' dik is-sena. Ghonja ohra ghamlu legati ghal nieshom, jew ghall-foqra tal-parrocca, jew ghal dawk li jridu jtejgu f'certi knejjes jew f'certi festi specjali, u b'hekk xebbiet fqar sabu ghajnuna fid-dota. Hekk imxiet id-dinja, u nisperaw li tkompli, ghax il-prividenza t'Alla hija bla qies.